

— Поховайте мене на роздоріжжю — сказав тихо — без хреста, без каміння на гробі, та напису. Це моя остання воля.

Відтак вмовк. З його уст пронісся тихий щebet пташини. Це було останнє зідхнення і він спочив на віки. Але стіна за ним зникла і монахи побачили там темну синяву неба, аж чорну своєю глибиною! Там падав густий дощ чарівно гарних зір, а серед миготіння світил на далекому тлі уносилася біла постать Христа. Було це, ніби ясне втілення святого усміху...

Привид кивнув, ніби когось кликав. І нагле стежиною порослою вже не терням, а леліями, між зоряним дощем почав уноситися привид Самка... Ясне, як проміння, любе мов запах цвіту, воздушне як птах...

Цілу ніч провели монахи на молитвах. Рано одягли його тіло в білу шату та поховали на роздоріжжю. Так, як Самко собі бажав. Душа його вже була у вічній щасливості з Христом! Монахи згадували його останній, чистий усміх, сумний а зворушливий — яким висловив своє останнє бажання. Дармо питали один другого, чому саме так хотів цей праведник улюблений Богом, а незрозумілий світові.

Не вгадали і не могли збагнути, що він тому так бажав, бо в останньому моменті свого земського буття, немов у наглій блискавиці зрозумів значіння цілого свого життя.

Хотів, щоби по його тілі так топтано, як топтано ціле життя. Несвідомо кресали з його серця іскри любови всі ноги, які по нім ступали твердим кроком. Ці іскри любови, з яких розгорілася ясність, яка світила йому у темряві терпінь на терневій дорозі, що завела його до раю.

Улас Самчук.

Волинь *)

У дверях Володько напотикається на окутану, обсніжену матір. В обох руках і під пахвами у неї повно клумків:

— Купили мені буквара?! — викрикнув Володько. А очі у нього горять, щічки зарожевілися... „А що, як не купили? Ох, Боже!..

— Аахх!.. Ху-ху-ху!.. Яка ж холоднеча! — Як же я, діти, змерзла...

— А купили мені буквара!? — викрикує ще раз Володько.

— Ах, дай мені чистий спокій, дитино. Ось руки пограбіли, ще шпари зайдуть...

Але Володько, тремтячими руками, копається у кошику... „А що, як не купили?“ — Купили! Купили! У одному завертку, у рижому папері і книжечка, і дощечка, і зошит, і олівець!..

*) Гл. „Дзвони“ чч. 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 12 1932. і 1, 4 1933.

— О, Боже! Яка радість! Володько хапає свої скарби і біжить до столу, вискакує на стілець...

— Але ж поволі, розібеш! — кричить мати.

— Не розібю! Не бійтесь!..

— Там он медівника привезла — каже мати...

Але на медівника накинувся Хвидот. Володько вже слинить пучки пальців та швидко перегортає свого довгожданного буквара! — Гарний! — було його висновком. Укладки гарні. Гарні „цяцьки“. Букви великі. А дощечка також гарна. Чисті білі рамки. Грифель довгий, цілий, золотим папірцем обернений... А який олівець... Чудесний олівець! Чорний? Чорний?

Попробував язиком. — Чорний. Добре. Йому зовсім не потрібний чорний. А яка „кітрадь“.

— Щось на ній написано...

— Та ж там нічого не видно, дитино — каже мати... Взяв би хоч лампу...

— Видно, не бійтесь... — сердиться Володько. Не перебивайте йому, мовляв.

За той час батько з Василем впорали нові коні (Василеві дуже не подобались. Настрій його ще гірше впав) і увійшли до хати...

— А як не можна було інших купити... Що ти думаєш, що за тридцять карбованців якісь „стаєнні“ купиш?... — говорить з серцем батько...

— Ну то й не треба було ніяких... А ці вам поздыхають і будете мати...

— Не бійсь, не поздыхають. Зобачиш, які з них ще будуть жеребці...

— Ледви, ледви доповзли ними — додає мати...

Вечеряли всі мовчки. Матвій і сам тепер сумнівається, чи з них будуть дійсно ті жеребці, але що ж робити? Може й обдули його прокляті ліворанти...

А Володько до сварки не втручався. Щоб звільнити стіл, він забрав свої цінні здобутки на оберемок і поліз на піч. Там на комінку коптила лямпочка і він може по десяти перегортав цього буквара.

По вечері, хоча і пізно вже, зараз не пішли спати... Батько вийшов ще раз до коней. А Василь поліз до Володька і почалась наука...

— Яка це буква? — сердито питає Василь...

— Хіба ж Володько знає, яка це буква? А чого той Василь сердиться?...

— Дурень ти! То „Б“.

— То „Б“ — повторює Володько, згоджуючись безперечно з Василем.

— А цю?...

— ?

— То „В“... — навчає Василь.

— То „В“ — повторює Володько,

— А цю?... — показує Василь на „Б“..і

— То „Б“ — без затримки каже Володько.

— А цю?...

— Аа!.. То я вже давно знаю „Ааа“! — викрикує Володько, зрадівши, що бодай одну знає...

І так почалась наука. Іншим разом Володько нізашо не стерпів би такого безпардонного Васильового поведження, але тепер йому здавалось, що так і треба. Василь також чувся в правах учителя, хоча сердився він за коні. Тепер, думав він, такими кіньми соромно буде між люди виїхати.

Василь показав ще Володькові: га, де, є. Володько миттю все затямив і хотів далі ще... Він хотів ще трохи пописати на дощині, але мама гукають спати... От лихо! Ну нічого! Завтра вдосвіта встану, думає він, то зараз почну й писати... Добре, що не треба вже гнати на пашу худобу.

Але він так розхвильований, так піднесений, що не може заснути. Він чує себе надзвичайно щасливим. Він лежить, плющить очі, а в них стрібають: „А, Б, В, Г“ і т. д. На кожну літеру шукає він порівняння. То, як кроківка з низькою бантою. То гачок... На деякі не міг видумати порівняння, але щось вони все таки йому нагадували. В, наприклад, чомусь нагадувало йому Мотрю Несториху. А він її знав з Дерманя.

— — —

Зима розпочалася. Довга, смутна зимиська на хуторі. Ні тобі людей. Ні вийти з хати. Снігу наринуло... Луг засипало, тільки на льоду в деяких місцях вітер позмітав і там можна ховзатись... Володько мусить сидіти в хаті і єдиною його розрадою буквар...

Батько перемолотив все жито, поробив кулі, а сніпки десь на провесні поробить. Тепер він пішов до села і там з Єлисеєм „заняли собі один карєр“*). З торічного, що тут же поруч знаходився, вибрали весь камінь, а лізти глибоко небезпечно.

Праця то неабияка. Справжня „праця“, не робота. Робота то щось там собі, в роді — орати, сіяти... А це праця. Як попогупаєш цілий день від світання до смеркання півпудовим ломом, або великим трембом-молотом, то небійсь... Й циганські діти будуть тобі ненавмі...

По перше, зверху треба зняти метрів півтора землі. А вона мерзла, як камінь. Після молотами пробити плаї каміню і ломами їх виватувати. Коли добре земля промерзне, то каменярі не знімали її весь час, а йшли „в глуб“. Себто робили глибокі печери, залазили туди, роздягались до сорочки і видобували звідти камінь. Це, правда, досить небезпечно, бо часто трапляються обвали і тоді може прийти до нещастя. Не один дядько знайшов собі вічний спокій на дні виритої власними руками кам'яної могили, але це нікого ані не відстрашує, ані не зупиняє в праці. Головне, заробіток. За цілий день копійок вісімдесят на своїх харчах за-

*) Заняти карєр — значить розпочати на новому місці бити камінь.

робили... А каміню потребувалось багато. Навколо всі села кинулись ставити кам'яні будівлі — клуні, хліви, льохи... Ціла велика підгора зрита була отими „карерами“, а величезні багато-сажні стоси каміню стояли скрізь, чекаючи покупців.

Матвієві була ще та невгода, що треба було дуже далеко ходити. Верстов десять, а то й більше в обидва кінці буде. Встаєш ледве на світ благословляється, а вертаєшся пізно смерком... А скільки поподереш одягів, постолів... Чобіт до каміню не настарчив би... Все, як на огні горить, бо камінь же, відомо який.

Розуміється, що в такі дні до батька не підходь. Він злий, як сьогодні вовк. Прийде, худобу огляне, наверещить, як тільки щось не по своєму густу зауважить, попоїсть і спить тяжким сном, мов отой камінь, який він ломає... В ночі хропе на цілу хату.

І так день за днем, день за днем. Дома рідко коли буває, хіба в неділю. Та й їсти не дуже чого було. Годовану льоху продав. Цілу Пилипівку піст. Хліб з цибулею та олієм. Картоплю з огірком та пісний крупник... Цілий тиждень не обідає Матвій гарячком. Навяже йому Настя вузлик і тим обходиться. Правда, на харчі Матвій не вибагливий. Що йому „стара спартолить“, те він і їсть. Але стара не жалувала йому нічого, хоча ніколи не було між батьками повної згоди. „Гризлись“ майже що дня і то за всяку дрібницю. Траплялось, що й до колотнечі доходило. Тоді на хуторі ставало дуже гармідерно. Кричали всі, властиво, кричав тільки Матвій, а решта плакали та лаялись.

Діти ниділи від сидні та поганих неживих харчів. „Завше те саме й те саме“ — скаржився Володько... — А що я тобі?.. Марципанів дам, чи що? — насварить мати... І Володько мовчить, бо ще й дістане за „велику губу“.

Він зблід. Чуприна завше розчухрана. Букварець його порядно потрапився. Совається цілими днями з ним по полу та печі. Але зате умів уже багато. За всяку неспомність діставалось йому від Василя. Визивав його ослом, дурнем, щіпав за вухо, смикав за чуприну, відроблював з ним усе те, що робив у школі вчитель з самим Василем. І Володько не суперечив, не противився, а терпів. Що ж... Учитель.

Найтяжче йому давались склади. Букви то дуже швидко зтямив... А оті: ми - а=ма, ми - а=ма=мама — ніяк капосні не хотіли слухатись. Ще „мама“ то сяк-так... Але візьмим отаке: „Би-у=бу-к,=бук... Ви-а=ва, разом „буква“, до цього ще треба додати р і тоді нарешті вийде слово. Не легке завдання...

Але Володько мучився, терпеливо переносив Василеві кпини та прозивання. І за короткий час вони досягли значних успіхів. Володько вмів читати, писати каракулі. Візьме дощечку, напише щось і до Хвидота:

— Що то я написав? — питає...

— А хіба я знаю.

— Тут написано: Хвидот поросся.. — і Володько сміється, а Хвидот скаржитись матері.

— Маамо! Воводько мене бє...

— Ах, ти. Ну чекай — Нащ' ти брешеш?... — і робить грізний вигляд.

Мати щось там на хаті порається, товч мішає, чи миє картоплю:

— Ну, ну там... Я вам дам... Не сидіт но мені тихо... — Сварить вона на дівтору...

Боже, коли б та вже весна швидше. Може б отут не гиркались... — думає мати...

Володько кидає Хвидота і біжить до вікна. Вікно замерзло. Квітчасті ласиці розмалювали тахлі і через них нічого не видно на двір... Навіть подвійні вікна, і то замерзають. Володько дихає на скло, видихує маленьку плямочку чистого і витирає пальцем... Шкло під пальцем пищить...

— Володьку! — гукає мати. Як вичавиш тахлю, то я тобі пооббиваю пальці...

— А дайте мені чоботи, то не буду — каже Володько...

— Ну, ну, ну! Он як прийде батько, то він з тобою пожартує...

Володько знає добре, що мати рідко коли скаржиться на нього батькові, тому налягає далі.

— Дайте, дайте, мамо... — просить він таким нещасливим голоском...

— Що ти хоч?.. — кричить мати.

— Чоботи.

— Куди ж, ледащо, полізеш? Там тебе хуртовина завіє. — Я мушу он води худобі принести, до льоху піти, дров принести, в хліві підтелити — починає вичитувати мати... І Володько знає, що поки вона все те робить, то й вечір прийде. А йому так дуже хотілося б хоч на годиничку на двір; так дуже. Там мороз, але добре вкутавшись у мамин жупан, насунувши батькову вовнянку, та обмотавши добре хустою шию, хіба змерзнеш... Зате він побачив би, які вже високі замети, що робить ліс, луг, річка. Цілими тижнями не бачить їх.

— А як все поробите, то дасте — пробує він вже використати останні можливості...

— Ну, тоді дам...

І Володько далі нудиться, робить пікуси, пробує щонебудь з Хвидотом заграти, щось з казки... Володько буде вовком, а Хвидот лисом... Або ні. Хвидот вовком; а він лисом... Він буде їсти рибу, а Хвидот має прийти і питати: — що ти, кумонько, їси?.. А він відповідатиме: рибу... А тоді Хвидот... — То, дай мені, кумонько, риби... Володько скаже: йди собі, кумоню, налови. Я ось наловила. — Де ти наловила? — має питати Хвидот... А там... У ополонці, на ставу — навчає Володько.

А все це робиться на полу. Це має бути замерзлий став. В одному місці розсоваються дошки так, щоб вийшла ополонка.

Одягнутий Хвидот у штанці з камізьелькою та прорізом з-заду. Через проріз вибивається мішочком сорочка. Володько ще більше висмикне її і це має бути вовчий хвіст... Намуштрувавши так Хвидота, він починає його навчати далі, як то ловити рибу...

— Підеш на піл, всадиш хвоста...Оце твій хвіст — і смикне його з-заду за сорочку.

— Не тягни так! — скаржиться Хвидот.

— Ото ж всадиш хвоста в ту он щілину і приказуй: ловись, рибка, велика і мала! — і так наловиш...

Хвидот нарешті зрозумів і гра починається. Коли Хвидот йде до ополонки і стромляє у неї свого хвоста та сидить і покрехтує, Володько миттю лізе під піл і бере за сорочку.

— Вовись вибка, вевика і мава — шепелєє Хвидот... А Володько починає з низу тягнути за мішочок... Хвидот скоро це помічає і починає пручатись та хоче встати. Але Володько тягне сорочку до долу так, що Хвидот змушений сісти на полу і починає кричати. Володько ж нашвидку підв'язує до сорочки якийсь поліно чи оджога і сам вилазить на піл.

— Тягни, тягни! Це ж риба вчепилась. — гукає на Хвидота. Прив'язаний Хвидот не хоче вірити, що то риба і верещить на всю губу. Гру розв'язує мати, яка вбігає з налигачем, потягне через плечі Володька, визволить Хвидота, насварить на обох і йде знов геть... А Володько виплакавшись починає:

Ну чекай! Більше з тобою не буду гратись... Там у казці, як вовкові примерз хвіст, то він нічого. А ти дурний ревеш...

І різниця між казкою та дійсністю та, що в казці, коли вовк примерз, прибігають мужики і починають його бити, аж поки бідолашному не одірветься хвіст, а тут навпаки. Дістається не вовкові, а лисові.

(Продовження буде).

3 творчості молодих.

С. Саламон.

Свята Іконо!

Стоїш тут сама, почорніла через довгі роки від хмар — може — людських боїв, що Тебе обвивали.

Стоїш тут сама й числиш дні, години, хвили...

Чекаєш може, що прийде хтось, клякне й пошукає в собі загубленого діяменту — віри.

Руки Твої, розпростерті від хвилі Твого повстання, готові до обняття кожного, що до Тебе приходить.

Бальзам з Твоїх очей ллявся на рани душ моїх предків.

*

Клякаю перед Тобою...

В ріку сліз, що текла у стіп Твоїх, нехай потече й моя сльоза.

До шепоту молитов, що Ти їх слухала, ось і моя:

Хай поміч Твоя не виключить і мене, Свята Іконо!